ІСТОРІЯ МОВИ

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ НА ЗАСІДАННЯХ АВСТРІЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

doi: 10.12958/2227-2631-2019-2-41-4-16

Богдан Сокіл,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

українського прикладного мовознавства

Львівського національного університету імені Івана Франка

<https://orcid.org/0000-0002-2839-5273>

Як відомо, Східна Галичина після поділу Польщі ввійшла до складу Австрійської держави як самостійна адміністративно-територіальна одиниця, а не як складова частина колишньої Польщі. Австрійські закони гарантували українцям, як і іншим громадянам Австрії, право розвивати свою народність та плекати її мову. Практично відразу після входження Галичини до Австрії центральним урядом були видані розпорядження, відповідно до яких українська мова могла без жодних обмежень функціонувати в усіх сферах публічного життя жителів Східної Галичини: в урядах, у судах та в шкільництві. Зрештою, таке право українцям, як і іншим народностям держави, гарантувала Конституція. Цим Конституційним правом скористалися всі народи Австрії, крім галицьких українців, оскільки вся влада на території Східної Галичини перебувала в руках поляків, які не полишали надії відродити Польщу в колишніх її межах. Для здійснення свого завдання польські урядники добре розуміли, що треба винародовити українців, тобто ополячити їх. Виконати це можна було єдиним шляхом – позбавити українців можливості розмовляти рідною мовою. А оскільки єдиною інституцією плекання й розвитку української мови було шкільництво, то місцеві урядники видавали розпорядження та приймали на засіданнях Галицького Сейму закони, якими запровадили польську мову як навчальну в усіх народних і середніх школах Східної Галичини. Українська інтелігенція не могла добитися права для своєї мови в Галичині й змушена була звертатися до центрального уряду. Питання української мови як навчальної було предметом розгляду на багатьох засіданнях Австрійського Парламенту.

Мета статті – подати та проаналізувати документи, якими українські послы в Австрійському Парламенті намагалися відстояти права української мови як навчальної в народних і середніх школах Східної Галичини.

Питання української мови як навчальної в народних і середніх школах Східної Галичини були предметом обговорення послів

Австрійського Парламенту та слугували підставою для центрального уряду запровадити українську мову в шкільництво.

Ключові слова: мова навчання, обов'язковий предмет, німецька мова, польська мова, українська мова, факультативне вивчення.

It is known that Eastern Halychyna after the division of Poland became part of the Austrian state as an independent administrative-territorial unit and not as an integral part of the former Poland. Austrian laws, primarily the Constitution of the state and the orders of the central government, guaranteed Ukrainians as well as other citizens of Austria, the right to develop their nationality and to nourish their language. Almost immediately after Halychyna became the part of Austria, the central government issued an order according to which the Ukrainian language could function without any limitation in all spheres of public life of the inhabitants of Eastern Halychyna: in governments, in courts and at schools. After all this very right was guaranteed to Ukrainians as well as to other nationalities of the state by the Constitution. This constitutional law was used by all the nations of Austria, except for the Halychyna Ukrainians, since all the power on the territory of Eastern Halychyna was in the hands of the Poles, which could not leave the hope of reviving Poland in its former borders. In order to carry out their task, Polish policymakers knew well that Ukrainians should change their beliefs, that is, to make them Polished. It was possible to do this in the y way – to deprive Ukrainians of the opportunity to speak their native language. Since the only institution for the nurturing and development of the Ukrainian language was schooling, local officials issued instructions and adopted at the meetings of the Halychyna Sejm the laws that introduced the Polish language as an educational one in all the national and secondary schools of Eastern Halychyna. The Ukrainian intelligentsia could not get the right to speak its language in Halychyna and was forced to turn to the central government. The issue of the Ukrainian language to be the language of education was the subject of consideration at many meetings of the Austrian Parliament. The purpose of the article is to submit and analyze documents that Ukrainian ambassadors in the Austrian Parliament tried to use in order to defend the rights of the Ukrainian language as an educational one in the folk and secondary schools of Eastern Halychyna.

Key words: language of education, compulsory subject, German language, Polish language, Ukrainian language, facultative study.

Вступ Питання функціонування та розвитку української мови в ХІХ столітті було актуальним для українського населення Східної Галичини. Як відомо, увійшовши до складу Австрійської держави, Конституція якої гарантувала всім народностям, зокрема й українській, право на плекання та розвиток рідної мови, цим правом скористалися всі народності держави. Лише українці не могли вільно розвивати й відшліфовувати свою мову. Такий феномен впливав із суто політичної

ситуації, яка була на території Східної Галичини. Незважаючи на те, що центральний уряд у Відні визнавав Східну Галичину за окрему адміністративну одиницю в складі держави, поляки не залишали сподівань відродити Польщу в колишніх її межах. Посідаючи фактично всі посади в місцевих урядах, вони намагалися обмежити функціонування української мови в публічному житті місцевого українського населення, писали доноси до центрального уряду, у яких намагалися представити українців Галичини як ворогів Австрійської держави. Зрештою, у Відні повірили галицьким урядникам і фактично віддали Східну Галичину на поталу місцевим польським урядовцям. Особливо активізувалися представники польської народності після 1861 року, коли указом цісаря було створено Галицький Сейм, який мав можливість вирішувати всі внутрішні питання краю. Очевидно, що основним завдання поляків було зробити все, аби обмежити функціонування української мови, а згодом узагалі витіснити її тільки для побутового вжитку селян і до церкви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію розвитку української мови в ХІХ столітті досліджували і українські, і закордонні мовознавці, зокрема, Г. Мацюк, О. Гузар, М. Мозер та ін. У своїх працях вони аналізували правописні проблеми, фонетичні, морфологічні та словотворчі особливості української мови тощо. Водночас питання офіційно-ділового стилю української мови не було предметом уваги істориків мови. Окремі аспекти функціонування української мови в офіційно-діловому стилі подав у своїх статтях Б. Сокіл, зокрема, „Посол А. Вахнянин і питання врегулювання мовних відносин у Східній Галичині” (2014), „Руські послы в австрійському парламенті та питання руської (української) мови” (2016), „Мовні подання депутатів австрійського парламенту” (2016), „Руська (українська) мова в Австрійському Парламенті” (2016) тощо.

Методи дослідження: описовий, історичний.

Виклад основного змісту. Українські послы в Австрійському Парламенті не могли миритися з такою ситуацією на полі шкільництва. Не знайшовши справедливості в місцевих урядах, вони вимушені були звертатися до центрального уряду. Окрім численних листів до міністерства освіти, послы, намагаючись справедливо вирішити питання про мову навчання в середніх і народних школах, вносили інтерпеляції та пропозиції на засіданні Парламенту.

На засіданні Парламенту посол І. Гушалевицх вніс інтерпеляцію до міністра освіти щодо мови навчання в школах Східної Галичини. Підставою для такого звернення був краєвий закон про мову навчання в народних і середніх школах, прийнятий на засіданні Галицького Сейму, згідно з яким в усіх школах мовою викладання було визнано польську, українську могли вивчати за бажанням 25 учнів. Крім того, у вересні 1867 року львівське Намісництво видало розпорядження, відповідно до якого:

а) німецьку мову, яка досі була в школах мовою навчання, замінено польською;

б) польку мову запроваджено для всіх українців як обов'язковий предмет;

в) українську мову, яка досі була предметом обов'язковим, зредуковано на необов'язковий предмет (Изъ Вѣдня, Слово, 1867, ч. 92, с. 2 – 3).

Унаслідок звернень послів міністр освіти та віросповідань видав 22 жовтня 1870 року Ч 11238 розпорядження, у котрому зазначено, що обидві краєві мови, тобто українська та польська, мають бути мовами викладання в чоловічих семінаріях у Львові, Станіславові й Тернополі. Оскільки всупереч тому розпорядженню в учительських семінаріях мовою викладання була лише польська, то українські послы й надалі порушували питання мови на засіданнях Парламенту (Львовъ 22. Сент., 1871, ч. 75, с. 1).

Окрім того, у статуті про учительські семінарії, виданому 18 травня 1871 року, було записано: *„Орекаючи въ §6 Львовску женску учительску семинарію як таку, въ которой оба краевыи языки, то есть рускій и польскій, имѣють быти выкладовыми”* (Львовъ 25. Сент. 1871, Слово, ч. 76, с. 1).

Отже, центральний уряд своїми розпорядженнями визнав потребу українців готувати вчительські кадри рідною мовою, однак, незважаючи на чинні розпорядження та Конституцію держави, місцеві галицькі урядники й надалі впроваджували польську мову в шкільництво. Такі дії чиновників змусили знову порушити питання про мову навчання в школах Східної Галичини. На засіданні бюджетної комісії Парламенту 12 листопада 1874 року в рубриці „Учительські семінарії” слово взяв посол Юзичинський. Він наголосив, що розпорядження міністерства про українську мову як навчальну не виконано. Причиною того є всемогутність краєвої шкільної Ради як абсолютно самостійної й нікому не підлеглої структури.

„Посол вніс таку резолюцію: *„Взывается правительство, дабы постаралось о томъ, чтобы преподавательный языкъ въ учительскихъ семинаріяхъ во Львовѣ, Станиславовѣ и Тернополѣ былъ улаженъ въ способъ, соответный интересамъ русской народности и духу основнихъ законовъ”* (Изъ вѣд. райхсрата, Слово, 1874, ч. 14, с. 1).

Мотивуючи своє подання, посол Юзичинський окреслив плачевний стан українського шкільництва. Він зауважив, що в Галичині не лише не запроваджено українську мову як навчальну в середніх школах, але й не створено підготовчих шкіл для вивчення німецької мови, а тому українці були позбавлені можливості продовжувати навчання в німецьких навчальних закладах. Краєві власті вживають усіх заходів, щоб українські діти відвідували лише польські школи.

Відповідно до Конституції та розпоряджень центрального уряду, кожна дитина має право здобувати освіту рідною мовою, але в Східній

Галичині немає жодної середньої школи з українською мовою навчання. Усе відбувалося наперекір бажанню громад. Посол стверджував, що українська громада, де проживало 99 українських дітей і лише троє польських, висловила бажання запровадити українську мову навчання, але шкільна краєва Рада висловилася за те, щоб мовою навчання в тій громаді була польська.

Виступ українського посла підтримали й інші члени Парламенту. Зокрема, вони озвучили такі позиції:

а) відсутність підготовчих курсів для учнів, котрі хочуть навчатися в німецькій гімназії;

б) краєвий закон про мову навчання в народних і середніх школах, прийнятий у 1867 році, суперечить чинній Конституції держави й не дає підстави для рівноправного розвитку двох народностей, котрі проживають у Галичині. Варто зробити так, щоб хоча б на науковому полі таких відмінностей не було;

в) на полі шкільництва не варто давати перевагу жодній з народностей, відповідно шкільний закон, який був прийнятий з політичних міркувань, є регресом у шкільництві.

Унаслідок довгих дебатів ту резолюцію було прийнято (Изъ Вѣдня, Слово, 1874, ч. 121, с. 1).

7 лютого 1885 року бюджетна комісія Віденського Парламенту видала резолюцію, у котрій закликала уряд: *„Въ содерживаемыхъ государствомъ галицкихъ среднихъ школахъ въ дѣль преподавательного языка споводовати такіи отмѣны, якіи приказуетъ справедливость для различныхъ народностей края”*.

Резолюція не змушувала уряд безпосередньо ліквідувати ті відмінності, але давала підставу запропонувати краєвому Сейму виконати урядове доручення. Комісія також закликала уряд унормувати питання про мови викладання у Львівській, Станіславській і Тернопільській семінаріях відповідно до Основних законів і потреб та духу української народності. Останню резолюцію уряд міг сам виконати. Це можна було зробити, спираючись на організаційний статут про семінарії, у котрому було чітко записано, що в цих трьох учительських закладах половину предметів мають викладати українською мовою.

Між тим у Сеймі це питання не вирішили, і українська молодь і надалі продовжувала навчатися чужою мовою, незрозумілою й абсолютно некорисною в практичному житті. Українці вважали, що ц. к. уряд, якщо й не виконав резолюції в справі середніх шкіл, то принаймні накаже краєвій шкільній Раді, щоб не керувала семінаріями на власний розсуд, тобто самовільно, а дотримувалася відповідних розпоряджень. Та незважаючи на те, у всіх учительських семінаріях усі предмети (за винятком української мови) викладали по-польськи (Львовъ, Слово, 1874, ч. 104, с. 1).

Обговорюючи внесену комісією Парламенту резолюцію про мову викладання в середніх школах, посол І. Наумович зауважив, що вона ставить за мету унормувати мову навчання в тих закладах, які утримує держава за власний кошт. Він наголосив, що навіть комісія визнала, що в Галичині на 23 середні школи, які утримує держава, є лише одна нижча гімназія з українською мовою викладання, одна вища гімназія й одна нижча реальна гімназія з німецькою мовою викладання, а в інших середніх школах усі навчальні предмети викладають польською мовою.

Незважаючи на те, що українське населення Галичини налічує понад два з половиною мільйони жителів, на цій території є лише одна нижча гімназія, у котрій діти можуть здобувати освіту рідною мовою. Українцям дорікають, що мова викладання в середніх школах Галичини унормована краєвим законом. Справді, краєвий закон було прийнято у червні 1867 року, унаслідок якого польська мова визнана мовою викладання в усіх середніх школах Галичини, а українською мовою відбувається навчання лише в нижчій гімназії у Львові. Однак цей закон не може задовольнити українців, і вони змушені протестувати проти нього, тим більше, що в Основний закон держави від 21 грудня 1867 року гарантував кожній народності її краєву мову в школі, урядах та публічному житті.

Шкільний краєвий закон мав два завдання: а) усунути німецьку мову зі шкільництва; б) через його втілення в життя поступово винародовити (ополячити) українців у краю.

Жодне з тих бажань польської більшості в Сеймі не задовольняло місцевих українців. Німецьку мову вони вважали вкрай необхідною для своїх шкіл, оскільки нею послуговувалися на державному рівні, вона була відомою у світі й, безумовно, більш виробленою та відшліфованою.

Щодо винародовлення української шкільної молоді, то таке відбувається, на думку посла, систематично. Виходячи з таких постулатів, І. Наумович запропонував внести до резолюції комісії поправку: *„Взывается правительство, на содерживемых государством средних школахъ въ Галиціи споводовати относительно преподавательного языка такіи отмѣны, якіи требуются справедливостью во виду различныхъ частей края по мысли державныхъ основныхъ законовъ”* (Изъ вѣд. райхсрата, Слово, 1874, ч. 33, с. 1 – 2).

Відстоювання прав української мови на полі шкільництва продовжилося на наступних засіданнях Парламенту. 14 травня 1880 року під час обговорення шкільного бюджету слово взяв посол Ковальський. У виступі він представив трагічний стан українського шкільництва й наголосив на кривдах українців на тому полі. Доповідач розповів про історичний розвиток і занепад народних шкіл, наголосив, що народні школи замість того, щоб слугувати піднесенню народної освіти, поступово стали місцем полонізації. Краєва шкільна Рада поставила собі за мету не освіту, а інші завдання. Унаслідок того народні школи не

відповідають потребам місцевого населення, яке поступово відчужується від них, оскільки не знаходить там жодної користі для своїх дітей.

Причин занепаду українського шкільництва посол бачить кілька, зокрема:

а) на посади вчителів призначають осіб, які не знають української мови, а є віддані польській ідеї;

б) місцеве населення хоче, щоб у школах їхніх дітей навчали практичних навичок, які прийдуться їм у господарстві, ремеслі чи промислі. Натомість у тих школах дітей змушують учити чужу для них польську мову.

Посол звернув увагу присутніх, що німці, чехи, словенці, поляки мають свої учительські семінарії, лише українці позбавлені такої можливості. Учительські семінарії у Львові, Станіславові й Тернополі, які мають бути утравістичними (двомовними), такими є лише на папері, оскільки навчання в них відбувається винятково польською мовою, а українську викладають гомеопатично. Учителі та учительки, які закінчують ті семінарії, не знають української мови, отже, ті випускники є нікими перед українським народом. При такому стані речей неможливо навіть уявити, щоб український народ міг вільно розвиватися та здобувати освіту.

Навівши численні факти беззаконностей, здійснених проти українців на полі шкільництва, посол Ковальський вніс резолюцію, у якій вимагав, щоб уряд:

1) *основало во Львовѣ, Золочѣвѣ и Самборѣ учительскій семинаріи съ русскимъ языкомъ выкладовымъ;*

2) *постаралось о точне означеніе ѳтповѣдно статутамъ семинарій, які предмета науки мають бути преподавані въ русскомъ языкѣ въ учительскихъ семинаріяхъ во Львовѣ, Станиславовѣ и Тернополи и въ женскихъ уч. семинаріяхъ во Львовѣ и Перемишлѣ;*

3) *щобы въ Галичинѣ були настановлені экзаменаційні комисіи для учителѣвъ и учительокъ народныхъ въ мыслѣ §29 минист. розпорядженія зъ 5. цвѣтня 1872 (Австрійско-Угорска Монахія, Дѣло, 1880, ч. 31, с. 2 – 3).*

12 березня 1885 року посол Ковальський знову говорив про народні школи в Галичині. Він сказав, що освіта в Галичині порівняно з іншими австрійським краями перебуває на низькому рівні, хоч український народ хоче здобувати освіту й засновує школи. Причиною того є невідповідний склад шкільної Ради та устрій шкіл. На 11 членів шкільної краєвої Ради українці мають лише одного члена. Отже, краєва шкільна Рада є не галицькою, а польською, хоч у Галичині існує 1.600 народних шкіл з українською мовою викладання. Учительських семінарій в Австрії є 21 з німецькою мовою викладання, 8 – з чеською, 3 – з польською, 3 – із хорватською, 1 – з італійською, а також 3 мішані польсько-українські у Львові, Тернополі та Станіславові. Отже, лише українці не мають самостійного закладу для навчання вчителів українською мовою

викладання. Два з половиною мільйонний народ у Східній Галичині не має підтримки в уряді й не може добитися від нього сприяння щодо розвитку народного шкільництва. Більше того, українці не мають навіть у згаданих мішаних семінаріях окремих відділів з українською мовою викладання. З 14 навчальних предметів у чоловічій Львівській семінарії краєва шкільна Рада встановила лише чотири предмети з українською мовою викладання, з яких тільки два викладали по-українськи, та й то лише на другому та третьому році навчання. На першому році й на підготовчому курсі навчання відбувалося по-польськи. Така сама ситуація щодо мови навчання була в Станіславові й Тернополі. Безперечно, при такому підході до вивчення української мови українські діти були позбавлені можливості не тільки вдосконалити її, але й вивчити. За рівнем володіння школярами українською мовою мали стежити шкільні інспектори, однак вони, відвідуючи навчальні заклади, не звертали на це уваги. Коли під час розмови з інспектором дехто з учнів хоч трохи спілкувався по-українськи, то інспектор уважав таке знання української мови задовільним (або й добрим) і звітував про це шкільній краєвій Раді. Краєва Рада доповідала міністерству освіти. Так складалося враження, що стан вивчення української мови є на належному рівні.

Українська школа вправ є лише при чоловічій учительській семінарії у Львові, а в Станіславові й Тернополі таких шкіл немає.

Ще сумніше виглядають у Галичині жіночі учительські семінарії. Коли в Долитавщині є 12 семінарій з німецькою мовою викладання, 3 – з польською, 2 – з чеською, 1 – з хорватською, 1 – з італійською, то українці не мають жодної такої школи, не мають навіть мішаної польсько-української.

На учительські посади в учительських семінаріях до польських викладів добирають найкращих учителів, а для українських – віддають перевагу тим, які або ледве володіють українською мовою, або взагалі не знають її.

Вивчення української мови перебуває на дуже низькому рівні. Постійні посади вчителів української мови є лише (по одній) у Львівській і Тернопільській семінаріях, а в Станіславській українську мову взагалі не вивчають.

Не краща ситуація і з українським катехитами в учительських семінаріях: там взагалі немає постійних посад.

До складу іспитових комісій у Львівській учительській семінарії входили особи, які взагалі не знали української мови.

Далі посол перейшов до народних шкіл. У краю була 2931 народна школа, більшість з яких є українськими. Однак багато з тих шкіл українськими є лише на папері, а насправді вони більше або менше ополячені, оскільки найбільше часу в них витрачають на вивчення польської мови. Учителі закінчують семінарії з легковаженням української мови, а повітові шкільні інспектори всюди наполягають, аби

в народних школах вчили польську мову, практично не акцентуючи на потребі вивчення української мови. Засновуючи нову школу в Східній Галичині, де споконвіку проживає український народ, де українську мову плекано від 1000 років саме в церкві та школі, звідки походять найстаріші пам'ятки української писемності, краєва шкільна Рада каже ще запитати громаду, якої – польської чи української – школи вона хоче.

Посол Ковальський справедливо наголошує, що в мазурській громаді (мешканці південної частини Східної Пруссії) не запитують, чи не хочуть вони української мови викладової у своїх школах.

Тим способом громади відлякуються від заснування шкіл, наприклад, у селі Луб'янки Тернопільського повіту мали заснувати школу, але громада дізналася, що в сусідній громаді змусили побудувати шкільний будинок за 7000 зр, хоч там стояла стара добротна школа, збудована за 4000 зр, і що повітовий шкільний інспектор наполягав на запровадженні польської мови. Отже, знаючи, чого домагається шкільний інспектор, жителі села Луб'янки відмовилися на таких умовах створювати школу.

Окремі вчителі дозволяють собі запроваджувати польську мову викладання самовільно навіть там, де немає в школі жодної польської дитини, а то роблять з метою, щоб здобути довіру й пошану повітового шкільного інспектора та шкільної краєвої Ради, оскільки це вважали за найбільшу заслугу, коли вчитель ополячує українську школу.

Окрім того, наголошує доповідач, українські школи змушують примусово купувати польські підручники, хоч є необхідна кількість підручників українською мовою. Місцеві урядники змушували українських учителів передплачувати також польський часопис *Skola*.

Незважаючи на рішення Найвищого трибуналу, у Львові ще немає окремої школи з українською мовою викладання, а запроваджено лише окремі паралельні класи як додаток одної польської міської школи. Посол подає такі способи для задоволення прав українського населення в шкільництві:

1) *щобы краєва рада шкільна сталась галицкою, т.є. щобы въ нѣй обѣ народности були въ рѣвнѣй мѣрѣ заступлені;*

2) *щобы мужеску семінарію учительску зѣ Тарнова перенести до Перемишля, а полишивши семінірій въ Краковѣ и Ряшевѣ польскими, зробити якъ ту до Перемишля перенесену такъ и львѣвску мужеску семінірію мѣшаными, т. є. щобы въ обохъ бодай по половинѣ предметѣвъ шкѣльныхъ учено по руски; мужескѣ семінаріи учительскѣ в Тернополѣ и Станиславовѣ належало бы зробити выключно рускими;*

3) *належить женьску семінарію учительску въ Краковѣ полишити польскою, а обѣ въ Перемишлі и Львовѣ перемѣнити на мѣшаніи, т. є. велѣти предметы шкѣльніи удѣляти по половинѣ въ обохъ языкахъ;*

4) *комісіѣ испытѣвѣй належить зреорганізувати въ сей спѣсѣбѣ, щобы кождый членъ ихъ зовсѣмъ добре умѣвъ по руски, и щобы половина испытѣвѣи комісіѣ львѣвскои була зложена зѣ Русинѣвъ;*

5) у Львовѣ належить засновати окрему комісію для рускихъ кандидатѣвъ учительскихъ, бо имъ дуже трудно було бы ѣздити до Кракова и рѣвножъ годѣ вѣдѣ Полякѣвъ краковскихъ жадати, щобы рускимъ языкомъ достаточно займали ся;

6) що до шкѣлъ народныхъ, то жадаю лише строгого заховуваня основныхъ законѣвъ державныхъ;

7) щобы повѣтовѣ; инспекторы шкѣльнѣ, именно въ вѣсходнѣй Галичинѣ, знали докладно оба языки (Сьогорѣчнѣ нарады, Батькѣвщина, 1885, ч. 14, с. 108 – 109).

Окрѣм народных і середнѣх шкѣл, актуальним було й питання навчальної мови для учительскихъ семінарѣй, якѣ безпосередньо готували кадри для шкѣл. Українські послѣ тричѣ звертали ся до урядового комісара в краѣвому Сеймѣ, однак отримували вѣдповѣдѣ, якѣ давали prawdziwej Rusi її польські протектори. Краѣва шкѣльна Рада не звертала уваги на статут тих навчальних закладѣв, оскѣльки вважала себе вищою інституцією, аніж міністерство. Це змусило міністра освѣти видати в серпнѣ 1874 року розпорядженнѣ до краѣвої шкѣльної Ради.

Рескриптъ къ краевой Радѣ школьной

„Резолюцію ц. к. Рады краевой отъ 29 мая с. г. До ч. 5106, приложенія которой назадъ отсылаются, не можно резолюцію палаты депутатѣвъ райсхрата относительно преподавательного языка въ учительскихъ семинаріяхъ восточной Галичины считати розрѣшеною.

По принципу, обязывающему во вѣсѣхъ краяхъ сѣ мѣшаннымъ языкомъ: что не каждая поодинокая учительская семинарія можетъ удовлетворити вѣсѣмъ потребамъ своей окрестности, а конечно, что вѣсѣ должны содѣйствовать полному удовлетворенію потребъ края, назначило министерство рескриптомъ отъ 22 ноября 1870 года ч. 11. 238 на западѣ Галиціи находящіеся учительскіи семинаріи въ первой линіи для польской, на востокѣ же положенныи для русской народности края и для того предписало для послѣднихъ относительно преподавательного языка такое устройство, которое бы давало гарантію, дабы учительскіи силы для русскихъ народныхъ шкѣлъ образовались за посредствомъ русского, при соупотребленіи польского языка.

Тому, сѣ увзглядненіемъ наиблизшихъ потребъ русской народности по мысли основныхъ державныхъ законѣвъ изданному распорядженію, не удовлетворено до сихъ поръ въ учительскихъ семинаріяхъ восточной Галиціи, въ которыхъ, по представленію ц. к. Рады школьной краевой, ниодинъ даже предметъ науки не преподается исключительно на русскомъ языкѣ, противно же, языкъ тотъ, образованіе которого по поводу опредѣленія тѣхъ заведеній въ общей науцѣ перевѣсъ имѣти должно, по обстоятельству трактуется больше меньше яко побочный подрядный предметъ. Тотъ фактъ не можетъ также быти ослабленъ указаніемъ на то, что поодинокіи предметы изучаются на обоихъ языкахъ, такое бо устройство, при лишь трехлѣтнемъ времени образованія

воспитанниковъ, должно (С 1) быти весьма вреднымъ теряніемъ времени.

Напротивъ такого же поведенія ц. к. Раді школьной краевой – которое, хотя бы даже въ началѣ обстоятельствъ приказано было, должно было уже по мысли яснаго распоряженія министерства быти отмѣненнымъ – жалобы, на которыхъ резолюція палаты депутатовъ основывается, оказываются не безосновными.

Дабы же ту резолюцію исполнити, считаю нужнымъ, что до утравквистичного устройства учительскихъ семинарій во Львовѣ, Станиславовѣ и Тернополѣ еще такъ долго остати при изданномъ мною въ 1870 г. распоряженіи, пока отношенія въ краѣ, особенно же увеличивающаяся фреквенція существующихъ учительскихъ семинарій, не сдѣлаютъ возможнымъ, помянутымъ заведеніямъ по языку обѣихъ народностей строго роздѣлити, или сдѣлать въ нихъ отдѣльными языковыи паралельными класы.

Однако я принужденъ съ цѣлою серьезностью тяжающей на мнѣ ответственности настаивати на то, дабы относительное распоряженіе чѣмъ скорше было вполне исполнено. Дабы же приготовить переходъ къ новому устройству, я споводованный на теперь распорядити, дабы, соотвѣтно распоряженію отъ 1870 года, начавши съ 1875/6 школьнымъ годомъ, на двухъ высшихъ курсахъ тѣхъ трехъ заведеній нѣкоторые предметы преподавались лишь на русскомъ языкѣ, другія лишь на польскомъ и съ увзглядненіемъ терминологіи обоихъ языковъ; побродными предписанія, якіи по тому поводу изъ взгляда на ближайшую цѣль тѣхъ заведеній имѣютъ предпринятися, слѣдуетъ мнѣ заблаговременно предъ начатіемъ школьного года 1875/6 для одобренія предложить.

Въ связи съ настоящимъ распоряжаю, что бы на тѣхъ трехъ заведеніяхъ, якъ долго въ нихъ остается утравквистичная наука, отъ 1875/6 школьного года только такіи учителя были употреблены, которые обоими языками въ словѣ и письмѣ совершенно владѣютъ. По тому поводу слѣдуетъ мнѣ въ свое время предложить также нужныи внесенія о перенесеніи поодинокихъ учителей изъ заходящихъ здѣсь службовыхъ взглядовъ.

Дальше по тому же поводу распоряжаю, чтобы въ то самое время относительныи штатскіи школы упражненій были подѣ взглядомъ языка аналогично устроены.

Взывая ц. к. краевую Раду школьную сейчасъ приступити къ нежнымъ мѣрамъ для обеспечения потребныхъ для той цѣли приготовленій и къ тому особенно также уже в 1874/5 школьный годъ соотвѣтно употребити, примѣчаю, что – въ устройствѣ приготовительныхъ класъ, по допущеніи нового организаціонного статута для учительскихъ семинарій, также въ строгомъ требованіи достаточного знанія обоихъ языковъ отъ слушателей, принимаемыхъ на первый годъ помянутыхъ трехъ заведеній подлѣ плодотворнаго попеченія

о русскомъ въ приготовительныхъ клясахъ и на первыхъ годахъ находятся соотвѣтныи средства, дабы предварительно высшимъ годамъ доставити слушателей, которыи для утраквистичной науки въ тѣхъ же будутъ достаточно приготовлены. Сдѣланыи въ тѣхъ направленіяхъ на годъ 1874/5 предуготовленія слѣдуетъ мнѣ въ найкоротіишѣмъ времени сообщить. Если бы ц. к. краевая рада школьная считала потребою края, дабы въ настоящую пору численнѣйше уже посѣщаемая львовская учительская семинарія была отъ настоящихъ опредѣленій исключена и съ языково отдѣльными паралельными курсами устроена, то я готовъ предъ начатіемъ 1875/6 шк. г. принять относящіеся туда частныи внесенія. Чрезъ такое устройство сыскало бы лишь образованіе учителей, слушателямъ же въ ихъ дальшихъ успѣхахъ о столько не было бы повреждено, оскільки и безъ того учительская семинарія можетъ имъ удѣлѣти квалификацію лишь на подучителей, и каждому изъ нихъ свободно, послѣдующій испытъ квалификаційный на учителя складати также и съ другимъ краевымъ языкомъ, которого знаніе можетъ быти приобрѣтено за посредствомъ приватной прилѣжности.

Кромѣ того моимъ настоящимъ рескриптомъ не предрозсуждается вопросу объ ужреженіи новыхъ учительскихъ семинарій для Галиціи, и будетъ то дѣломъ ц. к. Рады школной краевой, вопросъ тотъ розсмотрети при усиливающейся фреквенціи существующихъ заведеній.

Въ концѣ принужденъ я во виду обстоятельства, что также при образованіи учительницъ слѣдуетъ сорозмѣрно увзгляднѣти также potreбы русской народности, воззвати еще ц. к. краевую Радѣ школьную, дабы мнѣ безприволочно сообщила: что приготовлено относительно распорядженнаго министерскимъ рескриптомъ отъ 22 ноября 1870 г. утраквистичного устроенія одной изъ трехъ женскихъ учительскихъ семинарій края, евентуально же что въ мысль моего настоящего рескрипта еще сейчасъ сдѣлано быти можетъ” (Львовъ 12. Ноября, Слово, 1874, ч. 124, с. 1 – 2).

Відповідно до того розпорядження, а також організаційних статутів учительських семінарій було цілком зрозуміло, що Львівська, Станіславська й Тернопільська семінарії мали бути утраквістичними (двомовними), однак краєва шкільна рада запровадила в тих закладах суто польські виклади.

Висновки та перспективи досліджень. Оскільки галицькі українці не могли вирішити питання української мови як навчальної ані на засіданнях Галицького Сейму, ані в місцевих урядових інстанціях, то змушені були апелювати до центрального уряду. Вони не лише зверталися до міністра освіти чи безпосередньо до цісаря, а й порушували питання української мови як навчальної на засіданнях Австрійського Парламенту. Українські послы наводили аргументи, відповідно до яких українська мова мала бути навчальною на території

Східної Галичини, указували на причини безпідставного усунення її зі шкільництва. У своїх виступах вони акцентували увагу, що не хочуть обмежити прав польської мови, визнавали її право також бути мовою навчання для польської народності, але хотіли відстояти права української мови, які їй належали від давніх віків, як мови корінного населення Східної Галичини.

Питання про мову навчання було предметом обговорення на засіданнях Австрійського Парламенту, а тому його детальний аналіз заслуговує на окреме монографічне дослідження.

Література та джерела

- Австрійсько-Угорська Монархія. Дѣло. 1880. № 31. С. 2 – 3.
Изъ Вѣдня (Интерпеляція посла Гушалевича). Слово. 1867. № 92. С. 2 – 3.
Изъ вѣд. Райхсрата. Слово. 1874. № 14. С. 1.
Изъ вѣд. Райхсрата. Слово. 1874. № 33. С. 1 – 2.
Львовъ 22. Сент. (4. Окт). Слово. 1871. № 75. С. 1.
Львовъ 25. Сент. (7.окт.). Слово. 1871. № 76. С. 1.
Львовъ 21. Сент. (3 окт). Слово. 1874. № 104. С. 1.
Львовъ 12. (24) ноябрю. Слово. 1874. № 124. С. 1 – 2.
Сьогорѣчнї нарады надъ бюджетомъ в радѣ державнѣй и голоса рускихъ послѣвъ П. Батькѣвщина. 1885. № 14. С. 108 – 109.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2019 р.

Прийнято до друку 18.07.2019 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.